Taula Redona: Bones pràctiques per a la inclusió de les persones refugiades en l'educació

Informe i conclusions finals

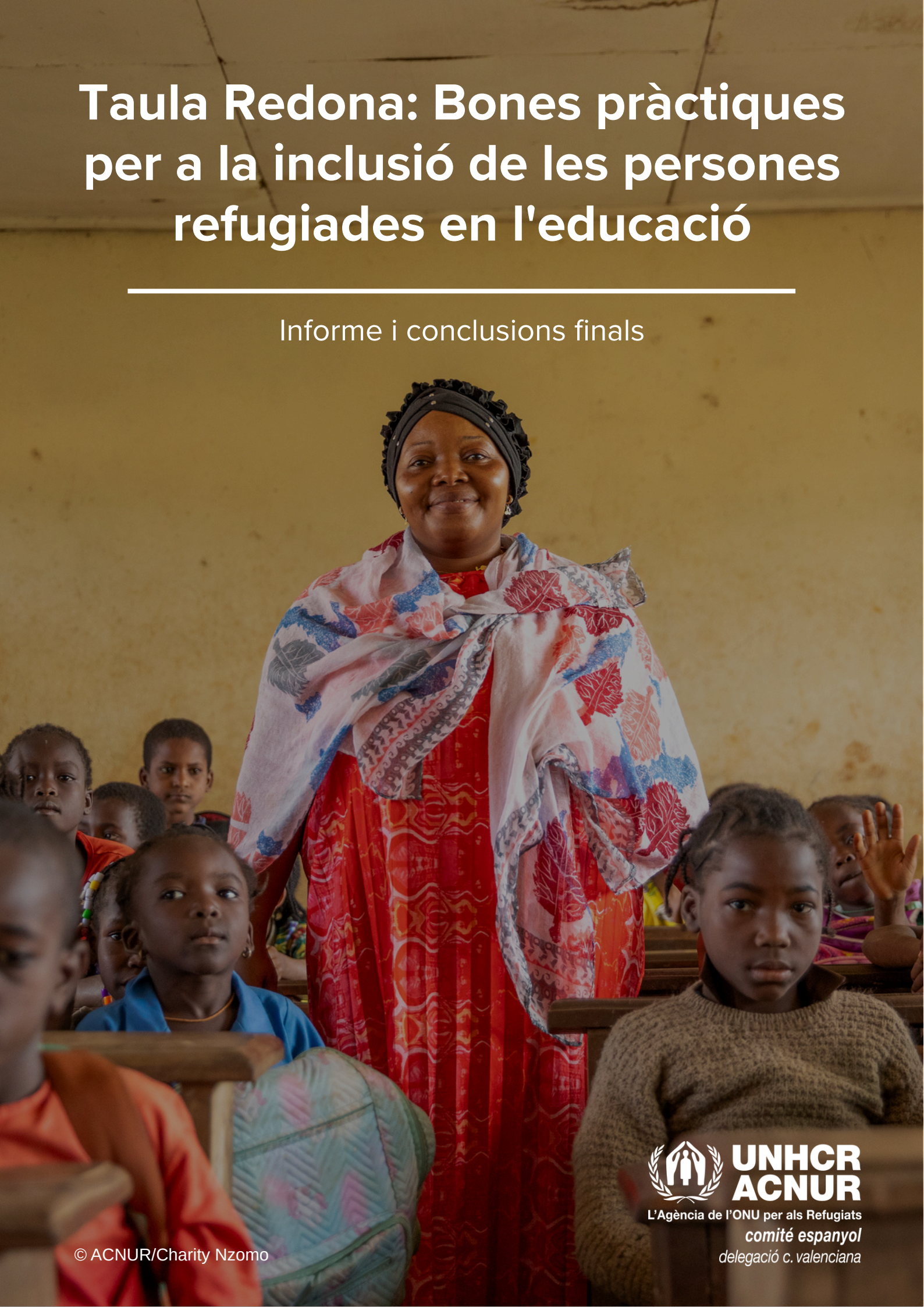

© ACNUR/Charity Nzomo

UNHCR ACNUR
L'Agència de l'ONU per als Refugiats
comité espanyol
delegació c. valenciana

CONTINGUT

1. INTRODUCCIÓ 3
2. COMPOSICIÓ DE LA TAULA REDONA I PONENTS 4
3. PANELL 1: PERSPECTIVA INSTITUCIONAL 4
4. PANELL 2: ORGANITZACIONS SOCIALS 6
5. CONCLUSIONS GENERALS 8

1. INTRODUCCIÓ

El panorama global del desplaçament forçat presenta dimensions crítiques i complexes. Al tancament de 2025, es comptabilitzaven 117,8 milions de persones desplaçades forçosament en el món a causa de conflictes armats, violència generalitzada i greus violacions dels drets humans; una xifra que revela que una de cada 70 persones s'ha vist obligada a abandonar la seua llar. D'este total, 41,6 milions són persones refugiades, incloent a 5,4 milions que van travessar una frontera internacional per primera vegada a la recerca de protecció.

Este escenari es veu agreujat per l'aparició de nous conflictes i focus de violència, donant lloc a dinàmiques de desplaçament prolongat que afecten el 70% de la població refugiada. L'impacte socioeconòmic d'esta crisi recau majoritàriament als països de renda baixa i mitjana, els quals alberguen al 68% de les persones desplaçades malgrat no comptar amb estructures institucionals prou fortes i estables per a la seua atenció..

Dins d'este balanç, destaca l'extrema vulnerabilitat de la infància, ja que els xiquets i xiquetes representen el 38% de la població desplaçada global, patint un impacte directe i devastador en el seu dret a l'educació. Per contra, l'any 2025 també va registrar avanços significatius: més de 14,7 milions de persones van aconseguir tornar a les seues llars, entre elles 4,4 milions de persones refugiades i 67,8 milions de desplaçats interns, mentres que 46,000 persones apàtrides van adquirir una nacionalitat, aconseguint amb això el restabliment ple de l'accés drets sota el mandat de protecció d'ACNUR.

Més enllà de la magnitud de les dades estadístiques, resulta imperatiu recordar que darrere de cada una d'estes xifres s'hi ha una història, una persona que s'ha vist obligada a deixar-ho tot, però que conserva intactes els seus somnis, la seua dignitat i l'esperança de reconstruir la seua vida. Sota esta premissa s'articula la labor que ACNUR desenrotlla de manera continuada en articulació amb governs, institucions, organitzacions de la societat civil i la ciutadania en general.

En l'àmbit local, el Comité Espanyol d'ACNUR, a través de la seua àrea d'Incidència i Educació per a la Ciutadania Global, treballa activament en la construcció de societats d'acolliment que siguen verdaderament inclusives i estiguen lliures dels discursos d'odi, la xenofòbia i les actituds discriminatòries o violentes que, lamentablement s'expandixen en les nostres comunitats.

És en este marc de corresponsabilitat social on se situa la present taula redona, l'objectiu principal de la qual és compartir i posar en valor les diverses iniciatives que s'articulen des d'administracions públiques, entitats socials i institucions educatives en la C. Valenciana per a facilitar la inclusió de les persones forçades a fugir. En esta ocasió, la trobada busca posar el focus de manera prioritària en la inclusió dins dels espais

educatius, partint del ferm convenciment que l'educació exercix un paper fonamental i transformador en la conformació de la identitat ciutadana i en la construcció de la mirada amb la qual observem i habitem el món.

2. COMPOSICIÓ DE LA TAULA REDONA I PONENTS

Per a abordar la inclusió des d'una perspectiva integral i multi-actor, la trobada es va estructurar en dos taules de debat complementàries que van permetre compartir les bones pràctiques entorn de la inclusió de les persones refugiades en l'educació.

2.1. Panell 1: Perspectiva Institucional

- Pedro Carceller Icardo, Director General d'Inclusió i Cooperació al Desenrotllament de la Generalitat Valenciana.
- María de Zabala Hartwig, Responsable de Solucions Duradores de l'Oficina de l'ACNUR a Espanya.
- Ana Sales Ten, Professora Titular de la Universitat de València a la qual representa en el grup de treball de Refugi de la CRUE.
- Vicent Gozálvez Pérez, Professor Titular de la Universitat de València. Codirector de la càtedra UNESCO-UV Educació Global al Mediterrani (EGM).

2.2. Panell 2: Organitzacions Socials

- Leonora Castaño Cano, Defensora de DDHH a Colòmbia. Refugiada política a Espanya. Coordinadora de la Col·lectiva de Dones Exiliades, Refugiades i Migrades.
- Mauricio Pinto Pinto, Coordinador àrea de sensibilització, acció comunitària, incidència i comunicació de València Acull.
- Elisa Ceccaci Ossa, Tècnica de programes en Save the Children. Programa Impulsa.
- Miquel Ruiz Collados, President de la cooperativa d'ensenyament Mestres de la Creu de Mislata, entitat titular d'escola "Santa Creu".

3. PANELL 1: PERSPECTIVA INSTITUCIONAL

Este primer bloc va analitzar el paper de les polítiques públiques, el marc acadèmic universitari i les metodologies pedagògiques com a eixos estructurals per a garantir el dret a l'educació i la inclusió de les persones refugiades en la C. Valenciana.

Pedro Carceller, en representació de la Generalitat Valenciana, va destacar que les polítiques públiques en matèria d'Educació per al Desenrotllament (EpD) tenen com a línia fonamental el foment i la garantia dels drets humans dins del territori. En este sentit, es va subratllar la importància de generar espais d'acolliment que seguixen

genuïnament inclusius per a totes les persones nouvingudes, promovent processos que posen el focus en la convivència, la trobada entre persones i l'articulació de respostes eficaces davant el desplaçament forçat. Es va insistir en la necessitat de preparar a la societat d'acolliment per a afavorir relacions basades en el coneixement mutu, el respecte i la corresponsabilitat.

En este marc normatiu es va posar en valor l'Estratègia EnDavant, una ferramenta construïda de manera participativa al costat dels sectors educatiu, organitzatiu i institucional que redefinix la mirada cap a les persones refugiades i desplaçades, considerant-les subjectes de possibilitats i de ple dret, la dignitat del qual ha de ser preservada mitjançant l'accés efectiu al gaudi de les seues llibertats fonamentals.

Complementant este enfocament, María de Zabala, d'ACNUR Espanya, va emfatitzar que l'accés al sistema educatiu constituïx un element crític per a la reconstrucció dels projectes vitals de la població desplaçada i un component indispensable en la consecució de solucions duradores a llarg termini. No obstant això, el diagnòstic global revela desafiaments estructurals alarmants, marcats per la continuïtat de conflictes armats que interrompen l'educació de les infàncies, deixant fora de les aules al 46% dels 12,4 milions de persones refugiades en edat escolar.

Esta bretxa d'escolarització respecte a la població global s'aguditza dràsticament a mesura que s'avança cap a l'educació secundària i superior, sent les xiquetes i les dones jóvens els qui patixen el major impacte en termes de desescolarització i abandó primerenc. Davant esta realitat, es va subratllar que garantir l'educació ha d'entendre's com una prioritat política, humanitària i de protecció, ja que contribuïx a previndre situacions de vulnerabilitat com el treball infantil, els matrimonis primerencs o l'exclusió social. Així mateix, es va destacar la importància d'incorporar suport psicosocial i atenció a la salut mental dins dels processos educatius, especialment per a xiquets, xiquetes i adolescents que han experimentat situacions traumàtiques derivades del desplaçament forçat.

Per part seua, la contribució d'Ana Sales, del Grup de Treball de la CRUE, va abordar la resposta de l'educació superior a través dels seus pilars fonamentals de docència, investigació i transferència. En l'àmbit docent, es va subratllar l'impacte del Pla Refugi, desenrotllat en col·laboració amb la Generalitat Valenciana, el qual facilita beques per a estudiants en situació de desplaçament, funcionant a més com una via complementària i segura per a l'obtenció de visats cap a Espanya i incorporant processos de mentoria que oferixen un acompanyament integral tant en la incorporació acadèmica com en la posterior inserció sociolaboral.

Així mateix, es va identificar que les àrees d'investigació i transferència són essencials per a connectar el coneixement acadèmic amb la ciutadania i compartir realitats amb la

població local, assumint la universitat la responsabilitat de liderar la generació de narratives fonamentades que permeten monitorar, manejar i reorientar de manera efectiva els discursos xenòfobs i discriminatoris. Entre els principals reptes identificats es va assenyalar la necessitat d'avançar en mecanismes més àgils per al reconeixement d'estudis, titulacions i competències prèvies de les persones refugiades, evitant que les dificultats documentals interrompen les seues trajectòries acadèmiques i professionals.

Finalment, la Vicent Gonzálvez Pérez, en representació de la Càtedra UNESCO-UV EGM, va exposar propostes metodològiques concretes aplicades en l'educació superior, específicament a través de projectes d'Aprenentatge-Servici (ApS) en els graus de Pedagogia i Educació Social, partint de la premissa que el coneixement es produïx a partir de l'acció i l'experiència vivencial. Este model permet que l'alumnat universitari, després d'una fase formativa inicial a les aules, es trasllade a centres d'educació primària i secundària per a promoure de manera pràctica el missatge de la dignitat humana, aconseguint un aprenentatge vivencial immediat que connecta els conceptes teòrics amb la realitat social. Va destacar a més la necessitat de reforçar l'educació mediàtica i el pensament crític com a ferramentes fonamentals per a combatre la desinformació i els discursos d'odi difosos a través dels entorns digitals.

4. PANELL 2: ORGANITZACIONS SOCIALS

El segon bloc de la jornada es va centrar en l'experiència de les organitzacions socials i les entitats del tercer sector, visibilitzant l'experiència de la intervenció directa, l'acompanyament comunitari i la defensa dels drets humans en els processos d'acolliment i inclusió en la C.Valenciana.

En primer lloc, Leonora Castany va exposar la labor d'incidència i acostament institucional de La Col·lectiva de Dones Exiliades, Refugiades i Migrades per a respondre a les necessitats específiques de les dones en mobilitat humana, orientada a la superació de les bretxes de desigualtat i la garantia d'una vida digna en la societat d'acolliment. Des d'una postura proactiva, l'entitat va subratllar el valor de la recuperació dels sabers comunitaris i ancestrals com a ferramentes de participació, organització i enfortiment del teixit associatiu. Així mateix, va destacar la rellevància de la participació directa de les persones refugiades en universitats, espais educatius i institucions, permetent sensibilitzar a la ciutadania des de les experiències viscudes i contribuint a una comprensió més profunda de les realitats de l'exili i la persecució, des d'un enfocament de drets humans i gènere.

La intervenció també va subratllar el paper central de les cures com a principi organitzador de l'acció col·lectiva, reivindicant el dret a cuidar i ser cuidats, així com la necessitat de construir comunitats basades en l'acompanyament mutu, el respecte a la

diversitat, la protecció de la vida i l'enfortiment de les xarxes de suport. De la mateixa manera, es va posar en valor la importància del treball en aliança amb organitzacions socials, moviments ciutadans, institucions públiques i universitats per a afrontar de manera col·lectiva els desafiaments actuals en matèria de drets humans, refugi i convivència.

Per part seua, Maurici Pinte de València Acull, va abordar la urgència de combatre l'estigma social que erròniament vincula la migració amb dinàmiques delictives o problemàtiques comunitàries. A través de la seua experiència en orientació i s acompanyament social, l'entitat va defendre un model d'atenció basat en el desenrotllament comunitari, la participació activa, l'antiracisme i els enfocaments de gènere i drets humans. Este model es materialitza en la creació d'espais segurs d'escolta activa on les persones poden narrar les seues pròpies històries i visibilitzar la seua realitat, afavorint amb això una interacció col·laborativa i un treball comunitari real entre la població refugiada i la societat d'acolliment.

Es va destacar especialment el valor d'iniciatives que afavorixen la trobada entre la població local i les persones nouvingudes, generant oportunitats per al coneixement mutu i la ruptura d'estereotips. Estes experiències demostren que la convivència i la cohesió social s'enfortixen quan les persones participen conjuntament en la vida comunitària i són reconegudes com a actors actius dins d'ella.

En esta mateixa línia d'intervenció integral, Elisa Ceccaci de Save the Children, va emfatitzar la importància estratègica del treball en xarxa entre les organitzacions socials per a optimitzar l'impacte de les seues accions. La seua aportació es va centrar en l'atenció directa a la infància i l'adolescència a través de projectes d'Educació per a la Ciutadania Global (EpCG) que promouen valors i habilitats socials des d'una pedagogia respectuosa, complementada amb atenció psicoterapèutica especialitzada.

L'entitat va remarcar la necessitat d'intervindre de manera integral en la vida de xiquets, xiquetes i adolescències, combinant el reforç educatiu i les activitats d'oci amb un acompanyament emocional, familiar i comunitari continu que transcendisca l'entorn purament escolar i abaste tots els àmbits del seu desenrotllament. A estes metodologies es van sumar les experiències del teixit de recursos residencials i d'acolliment locals, com els desenrotllats en el municipi de Mislata, els quals complementen este circuit de protecció a través de la intervenció socioeducativa, reforçant la importància que totes les entitats operen de manera coordinada per a consolidar l'entorn dels menors.

Finalment, Miquel Ruiz Collados de la cooperativa d'ensenyança Santa Creu de Mislata, va aprofundir sobre el rol de l'escola com una institució que acull de manera activa i articula respostes col·lectives a les necessitats de la comunitat. Es va subratllar que la

verdadera inclusió educativa implica aconseguir que tant l'alumnat com les seues famílies se senten part activa de la comunitat escolar, entenent que garantir el dret a l'educació des de l'etapa més primerenca és fonamental per a permetre que els xiquets i xiquetes deixen arrere els factors de vulnerabilitat que han marcat el seu desplaçament, enfortint els vincles de pertinença i participació.

Així mateix, es va defendre que l'escola ha de treballar una consciència de ciutadania global des de les primeres etapes educatives, partint de la premissa que els xiquets, xiquetes i adolescents refugiats/as no assistixen a les aules per a aprendre que són ciutadans amb drets, sinó perquè ja ho són i mereixen l'oportunitat d'aprendre en igualtat de condicions. Finalment, es va posar en valor la metodologia de ApS aplicat en l'entorn comunitari local com una ferramenta excepcional que compromet a l'alumnat amb la seua realitat, tix comunitat, fomenta la corresponsabilitat i genera condicions favorables per a un acolliment basat en el creixement mutu, el reconeixement i la convivència.

5. CONCLUSIONS GENERALS

Al llarg de la jornada es va recordar de manera reiterada que les xifres del desplaçament forçat representen històries de vida individuals, marcades per la pèrdua, la resiliència i la busca d'oportunitats per a reconstruir projectes de vida en condicions de dignitat. Les persones refugiades van ser presentades al llarg de la trobada com a subjectes actius de drets, capacitats i possibilitats, la contribució de les quals resulta essencial per a la construcció de societats més inclusives i cohesionades.

La trobada va evidenciar una profunda convergència entre la perspectiva institucional i la de les organitzacions socials, coincidint de manera unànime que la inclusió efectiva de les persones refugiades i la resposta al desplaçament forçat ha d'articular-se a través d'una sòlida cultura de la trobada, sustentada en la corresponsabilitat col·lectiva. Els debats van demostrar que les respostes fragmentades o individualistes resulten insuficients davant desafiaments globals d'esta magnitud, per la qual cosa es planteja com a prioritat estratègica l'enfortiment d'aliances estables entre administracions públiques, institucions educatives, universitats, organitzacions socials, comunitats locals i ciutadania.

En este sentit, es va destacar la necessitat de consolidar xarxes de col·laboració, transferència de coneixement i aprenentatge compartit que permeten coordinar esforços i generar respostes integrals. Estes xarxes, han de situar en el centre la dignitat humana i l'accés efectiu als drets fonamentals, reconeixent a les persones refugiades no únicament com a destinatàries de protecció, sinó com a subjectes actius amb capacitats, coneixements i experiències valuoses per a les societats d'acolliment.

La inclusió requerix enfortir una cultura de les cures que situe en el centre el benestar de les persones, l'acompanyament mutu i la construcció de comunitats cohesionades.

Un dels principals consensos de la jornada va ser la importància de generar espais de trobada directa entre les persones refugiades i la població local. L'experiència demostra que el contacte humà, la participació comunitària i el coneixement mutu constituïxen ferramentes fonamentals per a desmuntar prejuís, combatre narratives xenòfobes i enfortir la cohesió social. La inclusió real no es construïx únicament mitjançant recursos o procediments administratius, sinó també a través de relacions de proximitat basades en el reconeixement mutu i el respecte a la diversitat.

En l'àmbit educatiu, es va concloure la necessitat d'adoptar una pedagogia multiplicadora que permeta trobar solucions estructurals als grans problemes de l'acolliment mitjançant l'acció comunitària local i el treball en xarxa. Així mateix, les recomanacions s'orienten a treballar conjuntament per a derrocar les barreres estructurals que interrompen les trajectòries escolars, garantint la creació d'espais segurs tant dins com fora de les aules.

Finalment, es conclou que la clau de les transformacions socials més profundes naix de les accions quotidianes desenrotllades en els espais comunitaris locals. Escoles, universitats, associacions veïnals, organitzacions socials, administracions públiques i ciutadania compartixen la responsabilitat de construir entorns segurs, inclusius i participatius. Resulta imprescindible reivindicar els espais de convivència per a fer-li front als discursos xenòfobs, d'odi i de discriminació que fragmenten a les comunitats. Desfer estes narratives exigix el compromís de generar discursos fonamentats en la dignitat humana i el respecte a la diversitat, impulsant la construcció d'una ciutadania global activa i corresponsable en la C. Valenciana, capaç d'oferir entorns d'acolliment verdaderament inclusius, equitatius i lliures de discriminació, on totes les persones puguen desenrotllar els seus projectes de vida en condicions d'igualtat, participació i dignitat.

*Este document s'ha realitzada en el marc del projecte en agrupada amb Enpeu *Coop. V. "Refugi 4.7: Contrarestar la xenofòbia en contextos de desplaçament des de C. Valenciana i Colòmbia" amb el suport financer de la Generalitat Valenciana. El contingut d'esta publicació és responsabilitat exclusiva del Comité espanyol d'ACNUR i no reflectix necessàriament l'opinió de la Generalitat Valenciana.*

UNHCR ACNUR
L'Agència de l'ONU per als Refugiats
comité espanyol
delegació c. valenciana

GENERALITAT VALENCIANA
Conselleria de Servicios Sociales, Familia e Infancia

cooperació valenciana

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

© ACNUR/Charity Nzomo